

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZTÜRK

Mardin Artuklu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi,
Mardin/TÜRKİYE
mustafaozturk@artuklu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0637-8760

MÜNŞEÂT-I NÂBÎ'NİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

THE LANGUAGE AND STYLE IN THE
MUNSHEATI NABİ

DOI Number: 10.28981/hikmet.410222

ÖZ

Nâbî, sadece şiirde değil, nesir alanında da söz sahibi bir sanatkârdır. Divan nesrinin en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilen Münşeât-ı Nâbî adlı eseri, ihtiva ettiği ustalık dil ve üslup özellikleriyle bunun en önemli kanıtıdır. Türk edebiyatındaki münşeâtlar sınıflandırmasında edebî münşeâtlar grubuna dâhil edilen Münşeât-ı Nâbî, sahip olduğu dil ve üslup özellikleriyle 17. yüzyıl sanatkârâne nesir üslûbunun da önemli nûmunelerindedir.

Eserde yer alan mektupların yüksek kültür seviyesine sahip insanların bilgi, kültür, görgü, eğitim, edebî birikim ve beklentilerinin dikkate alınarak kaleme alınmış olması eserin en dikkat çeken dil ve üslup özelliklerindedir. Eserde, sanatkârâne nesrin özelliklerine bağlı olarak önemli oranda Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara yer verilmiştir. Söz dizimi ve morfolojik unsurların dışındaki bütün alanlarda bu iki dilin Türkçeye oranla ağırlığı hissedilmektedir.

Nâbî'nin, eserdeki dili gibi, üslûbunun da mükemmel olduğu görülmektedir. Fakat çoğu zaman, ifâde etmek istediği merâmı düz ve yalın bir biçimde değil de, dolaylı bir yoldan ifâde etmeyi tercih ettiği görülmektedir. Eserdeki yazışmalarda, muhâtabın mesleki ve sosyal konumuyla beraber ilmî ve kültürel seviyesinin de dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Mektuplarda, merâma uygun kelime kadrosunun kullanıldığı ve küçük bir merâmın ifâde edilmek istendiği durumlarda ise mektupların son derece kısa tutularak yalın ve doğrudan bir üslup kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, nesir, Münşeât-ı Nâbî, mektup, dil ve üslup.

ABSTRACT

Nabi is an artist who is an arbiter in not only poetry but prose as well. His work Munsheati Nabi, which is considered as one of the best examples of Divan prose, is the most important proof of this. In the classification of literary compositions (Munsheat) in the Turkish literature, Munsheati Nabi, which is in the category of "literary compositions", is one of the most important examples of prose style of the 17. century with its language and style.

The fact that the letters in the work were written in accordance with knowledge, experience, education, literary experience and expectations of the people who have high level of culture is the feature of the work which takes attention. There are Arabic and Persian words and phrases in the work according to the features of the artistic prose. These two languages are used more than Turkish throughout the work but for the syntax and morphological elements.

It seems that not only the language Nabi used in the literary composition but also his style is perfect. But he mostly prefers to say what he wants not in a clear way but indirectly. It can be seen that the scholarly and cultural level of the one spoken to is taken into consideration together with his job and social status. Suitable words are used in the work and if a little intention is to be shown the letter is very short and the style is simple and clear.

Keywords: Nabi, prose, Munsheati Nabi, Letter, language and style.

Giriş

Yaşadığı dönemin en büyük şiir üstatlarından biri olan ve bu alanda, hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde birçok takipçi edinen Nâbî, sadece şiirde değil, nesir alanında da söz sahibi bir sanatkârdır. *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eseri, hac farızasını yerine getirmek üzere yaptığı uzun seyahati, ziyaret ettiği mabedleri, kabirleri ve mukaddes beldeleri süslü bir üslupla ele alan mensur bir eserdir (Coşkun, 2002). Veysi'nin (1037/1628) sanatkârâne bir üslupla kaleme aldığı *Dürretü't-Tâc fî Sîret-i Sâhibi'l-Mi'râc* adlı siyer alanındaki eseri için yazdığı zeyl de Nâbî'nin nesir eserleri arasındadır (Altunmeral, 2015). *Fetihnâme-i Kamanîçe* ise Kamanîçe Kalesi'nin 1672'de fethedilişini anlatan, içinde manzumeler de bulunan mensur bir eserdir (Yalçınkaya, 2012).

Nâbî'nin nesir alanındaki en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen *Münşe'ât-ı Nâbî* (Öztürk, 2016a), dâhil olduğu edebî türün en önemli birkaç eseri arasındadır. Eser, Nâbî'nin özel ve edebî yaşamı hakkında gün yüzüne çıkmamış pek çok konuya ışık tutması, bir aydın ve sanatkâr olarak Nâbî'nin devlet ve sanat adamları başta olmak üzere, devrin pek çok önemli şahsiyetiyle kurduğu ilişkilerin seyrini tespit etmesi bağlamında aydınlatıcı bilgiler içerir.

Önem atfedilen şahsiyetlerin resmî ve özel mektuplarını ihtivâ eden münşe'âtların, o şahsiyetlerin hayatı ve yaşadıkları dönemi aydınlatma konusunda sağlayacağı katkılar büyük bir öneme sahiptir. Buradan hareketle, Nâbî gibi Divan Edebiyatının kilometre taşlarından biri olarak kabul edilen bir şahsiyetin münşe'âtı üzerine yakın bir geçmişe kadar az sayıda çalışma yapılmış olup bu konudaki çalışmaların son yıllarda hissedilir bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir.¹

Müellifi 17. yüzyılın en önemli sanatkârları arasında gösterilen *Münşe'ât-ı Nâbî*'nin, muhtevasında yer verilen bilgiler dikkate alındığında söz konusu eserin, çağının doğrudan bir tanığı olduğu görülür. Eserde Nâbî'nin muhatapları için kaleme aldığı mektuplarda; dönemin siyasî, tarihî, ekonomik ve kültürel pek çok gelişmesi hakkında bilgiler verdiği ve bunlarla ilgili samimi değerlendirmelerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Hayatı boyunca devlet idaresinin çeşitli kademelerinde inişli çıkışlı süreçler geçiren Nâbî, devlet hizmetinin ardından Haleb'te uzun bir inziva hayatına çekilmek zorunda kalmış bir devlet adamı olarak, çağının gelişmeleri hakkındaki düşünce ve tespitlerini söz konusu mektuplarında kimi zaman doğrudan ve kimi zaman da dolaylı bir şekilde sunmuştur.

¹Münşe'ât-ı Nâbî ile ilgili son yıllarda yapılan bazı çalışmalar şunlardır: Cumhuriyet (2008), "Nâbî'nin Bir Latifesi". *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 241-258; Abdülkadir Dağlar (2009), "Nâbî'nin Mizah-Hezel Örneği Bir Mektup Şerhi", III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Cem Dilçin Adına) Bildiriler 13 Şubat 2009, Kayseri; Halil İbrahim Haksever (2011), "Nâbî Münşe'âtı'nda Mizahî İfadeler ve Râmî Paşaya Yazdığı Mizahî Mektup", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkich* 6/2, s. 33-38; Atabey Kılıç (2012), "Nâbî'nin Münşe'âtı Üzerine", Vefatının 300. Yılında Şâir Nâbî -Sempozyumu, 7-8 Aralık 2012, s. 175-200, Şanlıurfa; Abdülkadir Dağlar (2012), "Nâbî'nin Ermenî Aşuğ Hakkî Mosis'e Mizahî Mektubu", *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 24, Sayı 95, s. 83- 95; Mehmet Pektaş (2012), "Nâbî'nin Münşe'âtı", Vefatının 300. Yılında Şâir Nâbî Sempozyumu, 7-8 Aralık 2012, Şanlıurfa.; Adnan Oktay (2014), *Nâbî'nin Münşe'âtı: İnceleme-Metin*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır.

Türk edebiyatındaki münşeâtların sınıflandırmasında, edebî münşeâtlar kategorisine dâhil edebileceğimiz *Münşeât-ı Nâbî*, sahip olduğu dil ve üslup özellikleriyle döneminin sanatkârâne nesir üslûbunun en önemli temsilcilerindendir. Eserin mürettibi Habeşîzâde Abdurrahim Çelebi, Nâbî'nin bu sahada ne kadar önemli bir münşi olduğunu, eserin başına eklediği dîbâcesindeki şu satırlarıyla ifâde etmektedir:

Zamâyir-i erbâb-ı fazl ü 'irfâna pûşîde degüldür ki eş'âr-ı belâgat-şî'âr u selâset-âşârda nâdire-güftâr ve vâdî-yi neşr ü inşâda Veysî-yi nâm-dârı münşî olan münşî-yi devrân ve Vaşşâf-ı zamân h'âce-yi cihân Hâssân-ı Rûm Nâbî Efendi merhûmuñ meded-kârî-yi feyz-i Bârî ile kûlzüm-i ma'âniden dâmen dâmen berâverde-yi leb-i beyân eyledüğü derârî-yi nikât ü mezâmîni rişte-yi nazma keşîde ve nesâk-ı ma'rûf üzre müretteb dîvân eyleyüp ziyet-bağş-ı kâşâne-yi mihr ü mahabbet ve revnağ-dih-i bâlâ-hâne-yi ülfet olan suver-i mekâtib-i bedî'atü'l-esâlîbe şîrâze-bend-i ragbet olmayup ... (Nâbî [yz], 4299: 1b).

Habeşîzâde, Nâbî'yi nesrin büyük ustalarından Veysî ve Hâssân-ı Rûm ile mukayese etmekte ve eserde yer alan mektuplarıyla manâ denizindeki nükte ve mazmunları beyân ettiğini söylemektedir. Şüphesiz bu görüş sadece Habeşîzâde'nin değil, dönemin başlıca edebiyat çevrelerinin de ortak kabulüdür.

Münşeât'ın Dil Özellikleri

Münşeât-ı Nâbî'de kullanılan dil için söylenebilecek ilk özellik, devrin genel nesir geleneğine uygun olarak, sanatkârâne bir özellik taşıdığı ve ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelime hazinesinin yoğun bir biçimde kullanıldığıdır. Söz dizimi ve ek sistemi dışında, bütün dil başlıklarında bu iki dilin Türkçeye nisbetle, ağırlığı açıkça hissedilmektedir. Nâbî'nin söz konusu eserinin, münşeât türleri içerisinde edebî nitelik taşıyan münşeât mecmûaları arasında değerlendirilmesini sağlayan en önemli yanı da budur.

Nâbî'nin *Münşeât*'ında yer alan mektupların muhâtapları hakkında bir değerlendirme yapıldığında, bu muhâtapların neredeyse tamamının devletin yüksek kademelerindeki devlet adamları, bunların kitâbet hizmetinde çalışan şahsiyetler, şöhret sahibi âlim ve şâirler vb. oldukları görülür. Bunun neticesinde, bu kişilere yazılacak mektupların belli bir dil seviyesinin üzerinde olması tabiidir. Bundan kaynaklı olarak Nâbî, kendisi gibi yüksek kültür seviyesine sahip muhâtaplarına sade, sanatsız ve duru bir dil yerine; edebî sanatlarla münakkaş, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle mücehhez, sanatkârâne/münşiyâne bir dil ile hitâp etmiştir.

Eserde kullanılan dil; Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı, uzun cümle ve terkiplere sıkça yer verildiği, kimi yerlerde o dönemde bu dili kullananların bile ilk seferde okuyup anlamaya muvaffak olamayacağı ölçüde birikim ve kültür gerektiren Osmanlı dönemi Türkçesidir. 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesi sınırları içerisinde yazılmış olmasına rağmen, bu eserdeki Arapça ve Farsça kelimelerin toplam yoğunluğu, Türkçe kelimelere nisbeten daha fazladır. Bu orantı, dönemin nesir özellikleri hakkında fikir vermesi bakımından da dikkate değerdir. *Münşeât*'tan rastgele seçilip aşağıya alınan şu cümleler, belirtilen durumu ifâde etmesi bakımından önemlidir. Bu cümlelerde altı çizili olarak verilen fiiller ve ekler dışında neredeyse Türkçe unsur bulunmamaktadır:

Sa'âdetlü tezkere-yi şânî hazretleriniñ çukadârı İsmâ'îl bendeleri lisânından bihamdillâh sencide-yi pirâhen-i 'âfiyet oldukları haberi İsmâ'îl Ağadan istimâc' olunmağıla keştî-yi hâtırumuz telâş-ı mevce-yi iztırâbdan vâreste olup lâkin bahâne-yi marizâneyle ... (Nâbî [yz], 4299: 51a).

Şebân-rüz revzene-yi çeşm ü güş vürüd-ı nesim-i peyâm-ı 'âfiyetlerine güşâdeyiken elâf-ı evkâtda mahz-ı mekârim-i fitrilerinden nâşî firistâde buyurulan kerem-nâme-yi behcet-fermâları vürüdü derun u bîrünü verd-i muṭabbak-ı bâğ-ı cinân idüp çemen-i pejmürde-yi zamîri ifâde-yi tarâvet-i tâzeyile hem-hâl-i gülşen-serâ-yı huld-ı berin itmışdür (Nâbî [yz], 4299: 67b).

Hükemâ vü 'ulemâ istifrag-ı imtilâ-yı devleti tül-i hayâta şerbet-i şâfi 'add eylemişlerdür ve rif'at-ı âtiyeye devâ-yı nâfi' idügi muḥakḳakdur. Bihamdillâh berzah-ı miḥneti 'ubür idüp fezâ-yı vüs'at-âbâd-ı rif'at ü ni'mete vaz'-ı kadem eyledügüñüz inşâ'Allâh ba'de'l-yevm eyyâm-ı sâlifeden eفزün derecât-ı rif'at ü devlete elâf-ı ilâhiyyeden telâkḳi-yi mükâfât zuhurı emri muḥakḳakdur (Nâbî [yz], 4299: 66a).

Münşeât-ı Nâbî'nin dili genel olarak bu şekilde olmakla beraber, Nâbî'nin edebî bir kaygı gözetmeden sadece merâm ifâdesi için yazdığı bazı mektuplarda kullandığı dil ise görece daha sâde ve anlaşılırdır. Fakat yine de bu sadelik, eserin geneline teşmil edilemeyecek bir düzeydedir:

Benüm 'izzetlü oğlum Hazinedâr **Ağa** hazretleri. Ba'de'd-du'â tezkereñüzde devletlü efendimüz taşvîrleri ister buyurmışsız getüresiz yâhüd gönderesiz diyü taşrih olunmamış. Egerçi şüret-i bîravḥ meşâbesinde olduğumuzdan nâşî biz daḥî dâhil olup böyle götürmek fehm olunur. Ammâ şarâhaten istidlâl olunmağa cesâret olunamadüğundan irsâl olunmuşdur. (Nâbî [yz], 4299: 30b-31a).

Nâbî'nin *Münşeât*'ta kullandığı dilin niteliğini anlamak için, öncelikle bu dilin Arapça ve Farsçaya ne denli eğilimli olduğunu olarak görmek gerekir. *Münşeât-ı Nâbî*'de bu dillere ait kelime, kalıp, terkip vs. düzeyindeki kullanımların yanı sıra müstakil cümle seviyesindeki kullanımlara da sıkça rastlanmaktadır. Mektupların bitiş kısmı "hâtîme" veya "imzâ" adı verilen bölümlerde Nâbî'nin, tamamen Arapça, Farsça veya Arapça-Farsça karışık cümle formlarını kullandığı birçok mektup metni bulunmaktadır. Eserde yüz sekiz adet mektubun imza bölümlerinin bu şekilde tamamen Arapça ve Farsça cümlelerden teşkil edildiği görülmektedir. Bu rakam, *Münşeât*'ta mektup türündeki metinlerin yarısından fazladır. Söz konusu cümlelerin bir kısmı şu şekildedir:

Biḥurmeti eşrefi'l-mürselîn (481/1: 90a), Bâkî hemîşe dersâye-yi Yezdânî âsüde bād (4299: 12a), Bâkî devlet ü sa'âdet eفزün bād (4299: 18a) Ḥaṭṭ-ı kâtib becây-ı mühr best (4299: 23b), Bâkî 'izzet eفزün bād (4299: 31a), Bâkî eyyâm-ı rif'at ziyâd bād (481/1: 90a), Bâkî 'izzet bād (4299: 32a), Bâkî eyyâm-ı devlet mezîd bād (4299: 34a), Bâkî hemîşe defter-i âmâl reside bād (4299: 34b), Bâkî 'izzet ü devlet dâyim bād. BiRabbî'l-'ibâd (4299: 35a), Baḳî 'ömret mezîd bād (4299: 42a), Hemvâre revnaḳ-efzâ-yı seccâde-yi hükm Rabbânî bād (4299: 43a), Bâkî eyyâm-ı sa'âdet mezîd bād (4299: 43b), Bâkî eyyâm bād (4299: 44a), Bâkî eyyâm-ı sa'âdet eفزün u derseccâde-yi irşâd bād (4299: 48b), Bâkî eyyâm-ı sa'âdet

dâyim bād (4299: 61b, 66b), Bâkî eyyâm-ı sa'âdet mezîd bād (4299: 62b), Bâkî selâmet başed (4299: 63b), Bâkî eyyâm sa'd ü sa'îd bād (4299: 64b), Bâkî hemvâre eyyâm-ı fazîlet dâyim bād (4299: 65a), Bâkî ebvâb-ı ümmîd güşâde ve esbâb-ı 'îd âmâde bād (4299: 65b), Bâkî 'izz ü rif'at dâyim bād. BiRabbî'l-'ibâd (4299: 68a), Bâkî hemîşe derseccâde-yi irşâd bād (4299: 68a), Bâkî hemîşe 'izzet ü devlet ziyâde bād (4299: 70b), Bâkî eyyâm-ı 'izz ü rif'at bermezîd bād. Bâkî 'izz ü rif'at dâyim bād (4299: 78b), Bâkî hemîşe ârâyîş-i mihrâb bād (4299: 81b), Bâkî hemîşe eyyâm-ı iqbâl güşâde bād (4299: 82a), Bâkî eyyâm-ı devlet pâyende bād (4299: 82b), Bâkî eyyâm-ı iqbâl dâyim bād (4299: 82b), Bâkî 'izz ü rif'at dâyim bād (4299: 95b), Bâkî 'izzet mezîd bād (4299: 100a), Bâkî bād âbâd (4299: 101b), Bâkî esbâb-ı haşmet-nümâ fûrûhte bād (4299: 103a), Bâkî hemîşe kefsûbe-yi şitmâm bîcâbe-yi istizâm bād (4299: 105a) ...

Münşeât-ı Nâbî'deki fiil veya fiil soylu kelimlerin tamamına yakını Türkçedir. Türkçe olmayan fiiller bile yüklem olarak kullanıldığında, bunların sonuna Türkçe bir ek getirilerek Türkçeleştirilme yoluna gidilmiştir. Eserdeki birleşik yapıllı fiillere bakıldığında, isim soylu bir sözcük ile yardımcı bir eylemin bir araya gelerek oluşturduğu birleşik fiillerin sayısının çok fazla olduğu görülmektedir. *Münşeât*'taki birleşik fiillerin neredeyse tamamı bu şekilde oluşturulmuştur. "*et-, ol-, kıl-, eyle-*" yardımcı fiilin önüne gelen isim soylu sözcüklerin, bazı istisnâlar olmakla beraber, tamamının Arapça veya Farsça olması da dikkat çekicidir:

... kesb-i iştihâr ideceğiz, ... hadd-ı mu'tâdı tecâvüz itmegin, ... pençesinden tahlîs idüp, ... veche-yi darâ'et idüp, ... husûl-i matlûb idineyüz, ... şu'â'-ı 'inâyet iden, ... hışşesine işâbet ideceği, ... selâm ile iktifâ itmişdüm, ... çarînü'l-efđaluñuza muvaffak olup, ... germ ü serdden masûn olacak, ... kerîmâneleri vâsil oldı, ... ta'rîfe muhtâc olmaduğı, ... şahîfe-yi evkâtlarına sebt olınan, ... isrâflar ferâmûş olındukdan, ... 'âlemde mestür olmañuza, ... iktisâb-ı şeref-i vusûl olmak, ... mücâzâta şâyeste olasız, ... devletde dâyim olasız, ... mu'acceleyile 'arz olınup, ... şikâyete muhtâc olduk, vâhid olmak zabt olınur, ... ahvâline 'arız olan, ... dâ'îñüzden sefâ'at-cüy olmadı, ... tahrîre ictirâ olındı, ... inşirâh-ı derünü hâsıl olmışdur, ... cevâb tahrîr olındı, ... huşulımı müyesser eyleye, ... dil-ğvâhları üzre kâm-yâb eyleye, ... mu'allâda müstedâm eyleye, ... devletlerin efzûn eyleyüp, ... 'inâyet üzre mu'âmele eyledüñüz, ... tavtîn-i nefis eyleyesiz, ... gül-berg-i ihlâs kılınup, ... peyk-i nazar kılındukda, ... dergâh-ı Hudâ-yı bîenbân kılınmışdur, ...

Münşeât-ı Nâbî'de en çok kullanılan ikinci türdeki birleşik fiiller ise, Türkçe kökenli bir fiilin önüne bir ismin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiillerdir. Bu tür birleşik fiillerde, fiilin önüne gelerek onunla beraber kalıplaşan isim konumundaki sözcüklerin tamamına yakınının Arapça ve Farsça menşeli olduğu görülmektedir:

... meşrebine nâmuvâfık düşmek ..., ... aña nisbet mülâyim görünür, ... anuñıla müşterek bulındı, ... hışşedâr-ı hasret kalmak ..., ... encâmılarına şâyeste görmeyüp ..., ... birbirine mukâbil 'add buyurılıyur ..., ... âsmân-'ayârûñuzıla mübâhî geçinüriken ..., ... buña imzâ buyurursız ..., ... olmak lâzım geldükde ..., ... tahtıyeye himmet buyurasız, ... vesîle-yi fırsat bilüp ..., ... güşâde-dehân kaldılar, ... dimâğ-ı cânda bâkî kalmağın ..., ... def'e kudret bulamaduğımndan ... , ... kalem-i güher-nisâr buyurılmak ..., ... müte'accibâneye güşâd virüp ..., ... lütf u kerem

pervāza gelmemek ..., ... zamān-ı şerîfünüzde husûle gelüp, ... zamānlar zuhûra gelmekile ..., ... pederünüzde eser kalmamışdır ..., ...bir ma'nâ virememişüzdür. ...

Günümüz Türkçesinde yoğun olarak kullanılan kurallı birleşik fiillerin, *Münşeât-ı Nâbî*'de pek rağbet görmediği, bunların sayısının çok sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Eserde bulunan bütün kurallı birleşik fiiller aşağıdakilerden müteşekkildir:

... şeref-i misās idegeldüğü ..., ... ne derkenār idebildük, ... müşteri bulabilürler., ... mütevārid olagelmiş ..., ... ol maşlahatı göregelenlere ..., ... kadîmden cārî olagelen ..., ... sūrmend idegeldüğü ..., ... müstağrak olagelmişdür, ... tevfiğe muvaffak olabildi, ... nehr-i Fūratdan iskā idegelmiş ..., ... yıllıkların viregelmiş ..., ... Ümmiddür ki idegeldükleri ..., ... resm üzre cārî olageldüğü ..., ... umūrda zuhūr idegelmişdür, ... mevķif-ı Süryānî olagelmiş ..., ... taħlîş-i giribān idebilür, ... evvelden cārî olagelen, ...

Eserde edilgen çatılı fiillerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu edilgen fiillerin değişik fiil formlarında kullanıldığı görülmektedir. Edilgen fiiller cümlede yüklem görevinde bulunabildiği gibi; isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil şeklinde kullanılan edilgen çatılı fiillere de sıkça rastlanmaktadır:

Yüklem Örnekleri: ... hedāyā-firistān üzre rüçhānı temyiz-i zāyika-yı inşāfa havāle olınmışdır. (Nâbî [yz], 4299: 39a), 'İzzetlü Dürri Efendi oğlumuzu birkaç gazel taħrîr olınmışdır. (4299: 69a), ... şu'ûde bāl-i kudret bulamadığı yine bu fakîrūn za'f-ı bāl-i řāyir-i baħtlarından bilinmişdür. (Nâbî [yz], 4299: 94a).

İsim-Fiil Örnekleri: ... şümürde-yi benān-ı beyān ve güzāşte-yi serengüşt-i zebān kılınmak ümmidiyile süfre-yi sāmî'a güşāde ve taħta-yı sînemüz āmāde idüğü melhūz-ı 'izzet buyurılmak mercūdur. (Nâbî [yz], 4299: 4b-5a), ... teveccüh-i bātnilerinden bu dil-besteleri efrāz-ı hışşe-yi gāyibeyile ser-efrāz buyurılmak çeşm-dāşt-ı āmālümüzdür., (Nâbî [yz], 4299: 81b).

Sıfat-Fiil Örnekleri: ... İbrāhîm Paşa hāzretleri şenāverünüze taħrîr buyurulan hulūş-nāmeñüz hāşiyesinde ... (Nâbî [yz], 4299: 12b), ... şādıkāneyile da'āvāt-ı icābet-āşār ve taħiyāt-ı işābet-şî'ār nişār olıduktan sonra ..., (Nâbî [yz], 4299: 79b)

Zarf-Fiil Örnekleri: ... turāb-ı südde-yi sidre-sîmālarına şaħt-ı sirişk-i dîde-yi ta'zîm pāşide kılınup ... (Nâbî [yz], 4299: 50a), Benāberin ol şaflarda vārid olan kāfilelerden bŷ-yı ünsünüz şemm olınup ... (Nâbî [yz], 4299: 100b).

“Bazen insan zihninde üretilen düşünceler, ifade edilmek istenen duygular ya da hareketler tek bir cümle ile dile getirilememekte; bu nedenle de anlamca birbirine bağlı çeşitli cümleler bir arada verilmektedir. Bunlar gerek çeşitli gramatikal unsurlar, gerekse de farklı öğelerle birbirine bağlanmaktadır.” (Kara, 2012: 2168) Burada anlatılan durum, özellikle Nâbî'nin uzun cümlelerinde bariz bir şekilde görülmektedir. Nâbî, kurduğu uzun cümleleri çok sayıda tamlamayla doldurarak, birbirine bağlı cümleleri ard arda sıralamış ve bu cümleleri de daha çok bağlaçlarla birbirine eklememeyi tercih etmiştir. Aşağıda bulunan tipik bir

cümlede, tamlama çeşitlerinin neredeyse tümünü görmek ve kurulan tamlamaların ne kadar girift bir şekilde oluşturulduğunu görmek mümkündür:

Sa'âdetlü semâhatlü 'inâyetlü 'atüfetlü nür-ı bäsıra-yı ibtihâcum sultânüm hazretlerinin cilvegâh-ı huyül-i du'â-güyân-ı devlet ü ikbâl ve cevlangâh-ı rikâb-ı makâl-serâyân-ı câh u celâl olan sâha-yı behişt-mişâl ü devlet serâ-yı 'izz ü iclâllerine semend-i mütehayyileden isrâ' ser-menzîl-i icâbete resâ ve eşheb-i nür-ı nigâhdan çâpükter tamğa-yı kabûle sezâ perverde-yi iştâbl-i ihlâş ve maḥaşşe-zede-yi tîmâr-ı ihtîşâş yekrân-ı sebük-'inân-ı du'â ve rehvâr-ı hoş-reftâr-ı şenâ efsâr-ı iftikâr ve şekîme-yi şerm ü inkisâr ile keşîde kılındığı zeylinde 'arza-dâşte-yi dil-sipârları budur ki. (Nâbî [yz], 4299: 9a).

Aşağıdaki örnekte Nâbî, muhâtabını tavsif ederken dilin bütün imkânlarını zorlayarak tek bir cümlede birçok yapıdaki tamlamayı ard arda sıralamaktadır. Arapça ve Farsça üçer dörder kelimeden oluşan bu tamlamalar, *Münşeât*'teki en karakteristik tamlama kurma biçimidir:

Ey çeşm-i çerâğ-ı düdmân-ı Nebevî v'ey münteḥeb-i silsile-yi Murtaẓavî ey maḥkeme-yi nazargâh-ı Beytullâh. Nişîn-i ufq-ı şerî'at-ı Muştâfâvî 'aynu'l-kuẓâti'l-mevâlî kıble-yi vülâtü'l-e'âlî ḥatîb-i minber-i 'Arafât üştür-süvâr-ı nümüne-yi meydân-ı 'Araşât imâme-yi sübḥa-yı maḥfel-keşân-ı tevfiḳ muḳtedâ-yı pesîn-güyân-ı mevķif-ı taḥķik şem'-i pervânegân-ı sepîd-pîr-i ahrâm-ı berdüşân merdümek-i şaff-ı ihrâb-ı ḥün-âbe-fürüşân piş-i kâdem-i niyâzmenḍân-ı dergâh zerḳ-pîrâ-yı cebel-i raḥmet-penâh ḳalb-i ketebe-yi meydân-ı mağfiret bâlâ-nişîn-i da'vetiyân-ı ziyâfet-ḥâne-yi raḥmet merkez-i muḥîṭ-i efvâc-ı Ḥacc nokṭa-yı dâyre-yi te'tüneḥâ minküllî fecc a'nâ (Nâbî [yz], 5239: 13a).

Münşeât-ı Nâbî'de vasf-ı terķibî ismindeki Farsça sıfat tamlamalarına çok sık rastlanmaktadır. Hemen hemen her tamlama silsilesinde bu tür tamlamalardan faydalanıldığı görülmektedir:

... **dâmen-bûsa** vesvese-yi iştiğâl-i dâmen-gîr olmağın ... (Nâbî [yz], 4299: 27b), **şikeste-beste** çend maḳal-i bîme'al pişgâh-ı sa'âdete hem-bâl-i 'arz-ı ḥâl kılınmışdır ... (Nâbî [yz], 4299: 32b), ... ta'alluḳ-ı ḥâr-ı **ḥatîr-âzârdan** me'mün eyleye ... zât-ı **kerem-siriştüñüzi** merkez-i 'inâyetden zâyil eylemeye. (Nâbî [yz], 4299: 33b), vesâtet-i dellâl-i **murâd-engiz haberber**-i berîd-i **sebük-seyr**-i kebüter birle ... (Nâbî [yz], 4299: 105b), 'alâḳa-yı ... irtibâṭ u incizâb tarîḳ-ı kesb ile **vücüd-pezîr** olmuş ma'nâlardan ... (Nâbî [yz], 481/1: 31b), **Reh-râst** ise edâ eylesün. (Nâbî [yz], 481/1: 63b), ... selâm-ı **ḥulûş-encâm** zımnında pürsiş-i ḥatîrlarıyla **inhâkerde**-yi muḥlişî ... (Nâbî [yz], 734/4: 92a), ..."

Münşeât-ı Nâbî'de yer alan tamlamalara bakıldığında, bunlardan Türkçe kalıplarla kurulanlarının çok az olması dikkat çekicidir. Özellikle mektupların giriş ve sonuç bölümlerinde, "-lü, -lu" isimden isim yapım ekleriyle oluşturulan sıfat tamlamalarının bulunduğu görülmektedir:

Sa'âdetlü semâhatlü 'inâyetlü 'atüfetlü nür-ı bäsıra-yı ibtihâcum sultânüm (4299:9a)
tamlayan tamlanan

devletlü 'inâyetlü sultānum (4299: 10a)
tamlayan *tamlanan*

Sa'âdetlü semâhatlü 'inâyetlü veliyyü'n-ni'am efendim sultānum hazretlerinü (4299: 47a)
tamlayan *tamlanan*

Tamlayanı bir şahıs zamiri olan isim tamlamalarına da yer yer rastlanmaktadır:

Benüm muhlis-ı şadikum ve mihrbân-ı şefikum cānum Zihni Efendi hazretleri(4299: 47b)
tamlayan *tamlanan (I)* *tamlanan (II)* *tamlanan (III)*

Benüm 'azizüm efendim (4299: 48a)
tamlayan *tamlanan*

anlaruñ dañı rızâ-yı hâtırını (4299: 66a)
tamlayan *tamlanan*

Eserde, birçok Türkçe yapılı sıfat ve isim tamlamalarını rastlamak mümkünse de, bunların Arapça ve Farsça yapılı tamlamalar karşısında az sayıda olduğunu belirtmek gerekir. Türkçe yapılı isim tamlamalarında tamlayan ve tamlananın, genellikle bir sıfat tarafından nitelendiği veya belirtildiği çok sayıda örnek vardır. Fakat bu tamlamalarda da tamlama yapısı Türkçe olmasına rağmen, isimlerin genelde Türkçe olmadığı görülmektedir. Eserden seçilmiş Türkçe yapılı sıfat ve isim tamlamalarının bir kısmını şu şekilde aktarmak mümkündür:

İsim tamlamaları (Tamlayan ve tamlanan eklerinin altı çizilidir): iki şâhife meyânında, enâruñ ekşeri, Bu 'abd-i kem-kadruñ bir müddetden berü maḥabbet, her bār, yüz dāne 'aded enār, bu siyâkda, bir miqdār Ruhā bulğürü ve yüz dāne Haleb lülesi, bu pîr-i nātuvāna münāsib bir nān-pāre, bu sermā-zede-yi perişānı, bu dā'ilerin, envā' ma'nālar, böyle 'akıl ü fāzıl kimesneye, bir hayr haber, birkaç kelimeye ...

Sıfat Tamlamaları (Sıfat olan kelimenin altı çizilidir): ekser eyyām u leyālīde, bu siyâkda, nısf sâ'ate, bir kimesneye, otuz yıllık ülfet ü maḥabbet, her bār, yüz dāne 'aded enār, bu siyâkda, bir miqdār Ruhā bulğürü ve yüz dāne Haleb lülesi, bu pîr-i nātuvāna münāsib bir nān-pāre, bu sermā-zede-yi perişānı, bu dā'ilerin, envā' ma'nālar, böyle 'akıl ü fāzıl kimesneye, bir hayr haber, birkaç kelimeye ...

Münşeât-ı Nâbi'de dikkat çeken dil özelliklerinden birisi de, sözcük türlerinden olan zarfların ağırlıklı tercihleri ile ilgilidir. *Münşeâtta* Arapça ve Farsçadan gelen zarfların Türkçe zarflara nazaran daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür.

"Sonra, nice, berü, her zaman, diyü, şimdilik, ne zamân, yeñiden, dek, iken, ..." gibi çok az sayıdaki Türkçe zarflar yanında, "-up, -arak, -ken, -dığında, -ınca, -a ..." gibi Türkçe zarf-fiil eklerini taşıyan zarf-fiil türündeki kelimelerle de

zarf durumu sağlanmıştır. Bu tür kullanımların sayısının sınırlı olduğu görülmektedir:

Bundan şöıra benüm cānum ‘Aliyy-i ‘ālem-tābumı fedā itmek **nice** mutaşavverdür (Nâbî [yz], 4299: 41a).

... berātumuz olmadukça berāt olunmak **nice** mutaşavverdür (Nâbî [yz], 4299: 78a).

... bu fakîr mezākında bu taķrîb **her zamān** düşmez (Nâbî [yz], 4299: 41a).

... nażar-ı ‘ināyetleri olur **diyü** fū‘ād-ı şevķumuzu taķrîk itmegile irsāle cesāret olındı (4299: 45a).

... sinîn-i çendîden **berü** süpürde-yi gerd-i nisyān u ārāmişine ... ķuvvet-i nesāyim-i rüĥānîyile derîçe-yi ser-i hem-ĥāl-i girîbān-ı şubĥ oladüşdi (Nâbî [yz], 4299: 51b).

... ol cānibe müteveccih oldı ammā **yalñız** ķalduk (Nâbî [yz], 734/4: 92a).

Cümlelerdeki zarf durumunun Türkçe olanlardan çok, Arapça ve Farsça zarflarla sağlandığını savunmak mümkündür. "*Gāhice, muķāddemā, bundan aķdem, her bâr, ba‘d-ezîn, ‘aķibinde, şebān-rüz, ebeden, hemvāre, ķarîben, ba‘de‘l-yevm, ‘aynıyıla, henüz, -dan ziyāde, ‘ale‘l-ĥuşuş, ĥālā, ‘aceb, ġāyet, pişîn, gāh ...*" şeklindeki zarflar, *Münşeât*ta en çok kullanılan zarflar durumundadır:

... **şebān-rüz** vird-i zebānumuz ‘ināyetlü efendimüñ medāyih-i cemîle ve du‘ā-yı ĥayrlarıdır (Nâbî [yz], 4299: 51a).

... ġāfil bulunduğumdan nāşî **ĥālā** ol eyyām-ı fā‘îteye te‘essüf itmedeyüm (Nâbî [yz], 4299: 11b).

... vāķı‘ü‘l-ĥālden bir ĥarf **ziyāde** degüldür (Nâbî [yz], 4299: 12a).

Gāhice varaķ-pāre-yi maĥabbetden taķrîk-i mervaĥa-yı ĥarāret-i iştıyāķ buyurmalarına ... (Nâbî [yz], 4299: 47b).

... zūĥür idüp meger **muķāddemā** ‘Alî Efendiye buluşup anlar mektüb taķrîrine şürü‘ itmiş bulunup ... (Nâbî [yz], 4299: 67a).

... ‘arüsdan icrā ideceği ĥün **bervech-i pişîn** burnından gelüp ... (Nâbî [yz], 481/1: 107a).

Hele ba‘de‘l-yevm bu mertebe müddet-i teġāfül-i taţvîl buyurulmamak me‘müldür (Nâbî [yz], 4299: 84a).

Ġāyet münāsib olmış (Nâbî [yz], 5239: 73b).

Münşeâtta, Türkçe edatlardan çok Arapça ve Farsça edatların kullanımına ağırlık verilmiştir. Öte yandan Türkçe edatların da kullanımlarının az olmadığını söylemek gerekir. *Münşeâtta* en çok kullanılan Türkçe asıllı veya Türkçeleşmiş edatların başında, "degül, üzre, denlü, deyü, bile, özge, gibi, yoksa, ile, ki, birle ..." yer almaktadır:

... bir müddetten berü nevâziş-nâme-yi istiklâli **degül** havâşî-yi mekâtib-i 'Aliyyelerinde **bile** ... (Nâbî [yz], 4299: 23a).

... bârân-ı feyznâk-i mevhibelerinden bu teşne-yi 'atüfetleri **üzre** rîzân olan 'atıyye-yi emti'a-yı girân-behânuñ ... (Nâbî [yz], 4299: 25b).

... hezâr-güne şevk-ı ğarâm **birle** cevâhir-i du'ahâ-yı işâbet-pîrâ ve zevâhir-i ... (Nâbî [yz], 4299: 54b).

... nâyil oluncaya dek hût-ı şu'â'-ı kamer **gibi** mû-yı mehâsini şepid olmuşdur (Nâbî [yz], 4299: 38b).

Münşeât-ı Nâbî'de Türkçe veya Türkçeleşmiş edatların yanında, çok sayıda Arapça ve Farsça menşeli edatlara da rastlanmaktadır. Bunların sayısının Türkçe asıllı edatlardan daha fazla olduğunu belirtmek mümkündür. Nâbî'nin sıkça kullandığı Arapça ve Farsça edatlar arasında; "zu'mumuzca, 'alâvechi's-sühüle, 'alâtarîkı'l-iltizâm, 'alâvechi'l-inhişâr, 'alâtarîkı'l-ħaşr, 'alâvechi't-tertib, kemâ-fi'l-evvel, Fi'l-ħakîka, berây, mâ-'adâ, lâkin, ammâ ... gibi örnekler bulunmaktadır:

... biħasebi't-tarîkı's-sülük **'alâvechi's-sühüle** şüret-yâb-ı ħuşul olurısa ... (Nâbî [yz], 4299: 20a).

... mâlî olduğu kendü **zu'mumuzca** ğâyet bulup resîde-yi sem'-i eşref olduğu ... (4299: 47a).

... 'ömr ü devletlerine **kemâ-fi'l-evvel** ta'yîn buyurılmağ bâbında ... (Nâbî [yz], 4299: 59a).

... meşâyib-i zâhirî vü bâtınî olduğundan **mâ-'adâ** ħâlet-i 'ac z u 'amâ ... (Nâbî [yz], 4299: 91b).

Bâħuşuş **berâ-yı** izdiyâd-ı 'ömr ü devlet ü iħbâl rütûbet-yâfte-yi ... (Nâbî [yz], 734/4: 127a).

Münşeât'ın Üslup Özellikleri

Münşeât-ı Nâbî'de kullanılan dilin özelliklerini inceledikten sonra, Nâbî'nin duygu ve düşüncelerini ne şekilde ifade ettiğine, yani eserin üslup özelliklerine değinmek gerekir. *Münşeâtta* takip edilen üslup, belâgat ilmi perspektifinde ele alınacak olursa, bu konuda bazı çıkarımlara varmak mümkün olacaktır. Belâgat genel olarak, "*Bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında manâsı en açık ve akıcı bir dille ifade edilmesidir. (Saraç, 2001: 33)*" şeklinde tanımlanmaktadır. Belâgat ilminin alt başlıkları olan meânî, beyân ve bedî'nin ise, "*Meânî, sözün duruma uygun bir şekilde nasıl ifade edileceğini, beyân, bir maksadın birbirinden farklı usullerle ne şekilde dile getirileceğini, bedî ise maksadı ifâdede yeterli olan*

söze manâ ve ahenk açısından güzellik verme yollarını gösterir." (Saraç, 2001: 35) şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Bkz: Kılıç, 20017).

Nâbî'nin, *Münşeât*taki dili gibi, üslûbunun da mükemmel olduğu görülmektedir. Fakat çoğu zaman, ifâde etmek istediği merâmı düz ve yalın bir biçimde değil de, dolaylı bir yoldan ifâde etmeyi tercih etmiştir. Bu durum belâgat ilmine aykırı gibi görünse de, Nâbî'nin üslûbu genel çerçevede ele alındığında, her şeye rağmen Nâbî'de belâgata uygunluk kaygısının var olduğu söylenebilir.

Belâgatten anlaşılması gereken tek şey, sözün açık ve akıcı bir şekilde anlatılması gerekliliği değildir. Müellifin bir manâyı anlatırken, "duruma uygun bir şekilde davranması" da önemli bir unsurdur. Kaldı ki, devrin edebî temâyülleri göz önüne alındığında, Nâbî'nin nesirde dolaylı bir anlatım yolunu tercih etmiş olması, o dönemin nesir alanındaki genel kabullerin önemli bir vecibesi olduğu ortaya çıkar.

*Münşeât*ta muhâtabın mesleki ve sosyal konumuyla beraber ilmî ve kültürel seviyesinin de dikkate alınarak buna uygun bir üslûbun takip edildiğini tekrar belirtmekte fayda vardır. Bunun yanında, mektupta ağırlıklı olarak ifâde edilen merâmın havasına uyan bir kelime kadrosu kullanıldığını, metindeki genel havanın havanın bu merâma uygun bir biçimde tesis edildiğini belirtmek gerekir. Öte yandan, sadece küçük bir merâmın ifâde edilmek istendiği durumlarda ise mektuplar, son derece kısa tutulmuş, yalın ve çetrefilsiz bir üslup kullanılmıştır. Belirtilen bütün bu husûslar, sözü duruma uygun olarak sarf etme kaygısının sonucudur.

Nâbî'nin, mektuplarını kaleme alırken karşıdakinin durum ve konumunu dikkate almış olması, en çok mektupta seçilecek kelime kadrosu üzerinde kendini göstermektedir. Şu hususu da eklemek gerekir ki, klasik kültürdeki mektup yazımında giriş ve sonuç bölümleriyle hitâp ifâdelerinde bazı kural ve kalıplar bulunmaktadır ki münşî, istese de istemese de bu klişelere uyma mecburiyetindedir.

Şehîd Alî Paşa'ya, silâhdârlığı sırasında yazdığı bir mektubunda Nâbî, belli bazı klişe kalıpları adet olduğu üzere kullanmış ve bu klişeleri sarf ederken, onun bulunduğu konuma uygun sıfatlar kullanmıştır. Mektubun giriş dâhil, bütün bölümlerinde o satırların devletin üst kademelerinden birine gönderildiğini ortaya koyan ifâdeler yer almaktadır:

Safâdetlü semâhatlü 'inâyetlü 'atüfetlü nür-ı bâşıra-yı ibtihâcum sulţânım hazretlerinüñ cilvegâh-ı huyül-i du'â-güyan-ı devlet ü iqbâl ve cevlangâh-ı rikâb-ı maqâl-serâyân-ı câh u celâl olan sâha-yı behişt-mişâl ü devlet-serâ-yı 'izz ü iclâllerine semend-i mütehayyileden isrâf ser-menzâl-i icâbete resâ ve eşheb-i nür-ı nigâhdan çâpükter tamğa-yı kabûle sezâ perverde-yi iştabl-i ihlâş ve maşaşse-zede-yi timâr-ı ihtişâş yekrân-ı sebük-'inân-ı du'â ve rehvâr-ı hoş-refitâr-ı şenâ efsâr-ı iftikâr ve şekîme-yi şerm ü inkisâr ile keşîde kılınığı zeylinde 'arza-dâşte-yi dil-sipârları budur ki (Nâbî [yz], 4299: 9a).

Nâbî, ilim ehli olan şeyhülislâm, kadı veya şeyh gibi şahsiyetlere yazdığı mektuplarında daha farklı bir ifade tarzı kullanmaktadır. Bu tür kişiliklerin ilme olan vukufiyetleri dikkate alınarak, daha sanatlı bir dil kullanılmış, ta'zim belirten ifadeler daha sık tekrarlanmıştır. Ayrıca bu tür kişilere bulunulan hitâplarda dinî terminolojiden daha fazla yararlanıldığı görülmektedir. Mevlânâ Dergâhı post-nişînlerinden Seyyid Bostân Efendi'ye gönderdiği bir mektubun giriş kısmı, belirtilen ifade tarzının en karakteristik örneklerindedir:

Râz-dân-ı medâric-i melekût pâz-nân-ı me'âric-i lâhût maḥrem-i bargâh-ı Eḥadî maḥzen-i esrâr-ı Samedî 'inâyetlü semâḥatlü mekremetlü efendim sulṭānum Çelebi Efendi ḥazretleri. Dâme zılâlu irşâdihi 'alāmefâriḳı't-ṭâlibîn ḥazretlerinüñ ḥâşiye-yi seccâde-yi hidâyet-endûzlarına gül-âb-dân-ı dü dide-yi eşk-agîn nihâde-yi vaz'ı dervîşâne kılınđu siyaḳda ... (Nâbî [yz], 4299: 48b).

Nâbî'nin *Münşeât*'ında “*ednâdan a'lâya*” vasfi taşıyan mektuplarında, klişe şeklindeki giriş ve sonuç bölümleriyle tazim ifadeleri resmî, uzun ve biraz da mübalağalıdır. Bunun dışındaki mektuplarda ise belirtilen bölümlerdeki klişeler, nisbeten daha kısa ve sadedir. Yakın dostlarına, rütbece daha aşağıdaki devlet ricâlinden şahıslara yazdığı mektuplar bu şekildedir.

Yakın dostu ve Abdülbâkî Paşa'nın hizmetindeki Zihnî Efendi'ye gönderdiği mektubun giriş kısmı, yukarıda belirtilen örneklere nazaran daha kısa tutulmuş ve daha gösterişsiz denilebilecek tazim ifadeleri içermektedir:

Benüm muḥliş-ı şadîkum ve mihrbân-ı şefîkum cānum Zihnî Efendi ḥazretleri. Pîşgâh-ı ma'ârif-endûza tuḥfehâ-yı dil-firûz ihdâsıyla pürsîş-i ḥatırları tetmîm siyaḳında berâverde-yi muḥlişî budur ki (Nâbî [yz], 4299: 47b).

Aynı mektubun sonuç kısmı da benzer özellikteki ifade üslubuna sahiptir:

... buyurmalarına revzen-güşâ-yı çeşm-i intizâr olduğumuz muṭâlebesiyle tecdîd-i esâs-ı vedd-i ḳadîm buyurmaları me'mûldür (Nâbî [yz], 4299: 47b).

Devletin önemli kademelerindeki vazifelerde bulunan, hatta sadrazamlık da yapan Râmî Mehmed Paşa'ya yazdığı çok sayıdaki mektubunda Nâbî, yazdıklarının söz konusu bölümlerini her zaman uzun tutmamış, kısa ve sâde ifadelerin ardından hemen konuya girmiştir. Bunun sebebi, Nâbî ile Râmî Paşa arasında baba ve oğul yakınlığında bir ilişkinin bulunmasıdır. Râmî Paşa'nın hummâya yakalandığını duyduktan sonra yazdığı bir iyâdetnâmesinde, klişe ifadeleri içeren giriş ve diğer kısımlar gayet kısa tutulmuş ve doğrudan sâdede girilmiştir:

Ḥazretlerinüñ ḥâşiye-yi bisâṭ-ı iḳbâline vaz'ı şîşe-yi pür-şükûfe-yi hoş-âmedî zeylinde berdâşte-yi teraḳḳî-ḥvâh-ı 'izzetleri budur ki (Nâbî [yz], 4299: 50b).

Örneklerden de anlaşılacağı gibi Nâbî, özellikle üst düzeydeki şahsiyetlere yazdığı mektuplarda daha resmî, tazimkâr ve klişe ifadeler baz alındığında, daha uzun bir ifade biçimi benimserken, diğer kişilere yazdığı mektuplarındaysa dil bakımından olmasa bile üslubunda, daha kısa, sâde ve samimî bir anlatım tarzı benimsediği gözlemlenmektedir.

Nâbî'nin, yazdıklarıyla hitâp ettiği kişi üzerinde olumlu etki bırakmaya verdiği önemi ve bu konuda ne kadar itina gösterdiğini bazı ifâdelerinden anlamak mümkündür. Nâbî mektubu ulaştırılacak olan kişinin acelesinin olması, kendisinin yaşlı veya hasta olması, kervânın hareket etmek üzere olması vs. mazeretleri belirterek, mektubu yazarken acele etmek zorunda kaldığını, bu yüzden yazıda bazı hatalarının olabileceğini söyleyerek bunların hoş görülmesini birçok mektubunda özellikle belirtmektedir:

‘Alîmallâh Yahyâ Ağa kuluñuz pâ-der-rikâb iken namâz-ı şubh eşnâsında telâşla taħrîr olunmuşdur. Perîşânî-yi ta‘birâtumuzdan iğmâz-ı çeşm-i tesâmuh buyurılmak mercüdür (Nâbî [yz], 4299: 22b).

Ṭaraf-ı Arz-ı Rûma kârbân ħurûc-ı ba‘de’l-mağrib istimâ‘ olunmağın ‘aceleyile bu varağ-pâre-yi muhtaşar taħrîr ve Göñ meydânında hengâm-ı ‘işâda irsâl olunmuşdur (Nâbî [yz], 4299: 78b).

Meşeb-i rûzde ba‘de’s-sahûr hengâm-ı imsâkde taħrîr olunan varağanuñ mezâyâsı ancak bu kadar olur (Nâbî [yz], 4299: 84b).

Münşeât-ı Nâbî’de dikkat çeken en başarılı üslup özelliklerinden birisi, Nâbî'nin mektup gönderdiği kişinin ihtisas sahasına uygun olacak biçimde, mektubun özellikle giriş kısmında, o sahaya mahsus terim ve tâbirleri; kinâye, tevriye, mecaz ve teşbih gibi sanatlarla çok başarılı bir biçimde kullanmış olmasıdır. Nâbî'nin üslûbuna ayrı bir güzellik ve etki kazandıran bu üslup, aynı zamanda Nâbî'nin o alandaki yetkinliğini ve bilgi dağarcığını muhâtabına gösterme çabasıyla da ilgilidir.

Döneminin ünlü mûsıkîşinâslarından Küçük Müezzin'e yazdığı mektupta (Nâbî [yz], 734/4: 55a.) müzik terimlerini, Tersâne-yi Âmire emîni Kapudân Paşa'ya yazdığı mektupta (Nâbî [yz], 4299: 48a-48b) denizcilik terimlerini, Etibbâdan bir dostuna yazdığı mektupta (Nâbî [yz], 5239: 81b-82a) tıp terimlerini, Reîsülküttâb İshâk Efendi'ye yazdığı mektupta (Nâbî [yz], 4299: 34a-34b) Osmanlı tımar sistemine ait terimleri ve Hakkâk Mosis'e gönderdiği mektupta (Nâbî [yz], 4299: 105b-107a) Hıristiyanlık dînine ait terim ve kalıpların tevriyeli ve birbiriyle tenasüplü bir ilgi içinde kullandığı görülmektedir.

Nâbî'nin Kapudân Paşa'ya gönderdiği ve onun ihtisas alanı olan denizcilikle ilgili terim ve tabirleri hitabetine başarılı bir şekilde serpiştirerek kaleme aldığı mektubunun bazı satırları şu şekildedir:

... ħâzretlerinüñ süllem-i sefine-yi deryâ-peymâ-yı iqbâllerine pâ-y-ı du‘â ile irtikâ ve bâdbânâsâ hevâ-yı şenâlarında pâ-bercâ olduğumuz inhâsıyıla berdâşte-yi devlet-ħyâh-ı biriyâ budur ki. İktizâ-yı sevâbık-ı ülfet gâh gâh keştî-yi endişelerin ħalîc-i su‘âl-i ħâl-i şenâveriye icrâ itmek vâkı‘ olurisa biminnehî sübhânehü zevrağ-ı nîm-şikeste-yi vücûdumuz henüz lenger-endâz-ı sâhil-i fenâ olmayup şurta-yı enfâs-ı ħayât ile sevâhil-i baħr-ı zindegânide dâ‘ir olup cenâb-ı sa‘âdetlerine müte‘allık aħbâba ... (Nâbî [yz], 4299: 48b).

Münşeât-ı Nâbî'de daha çok resmî mahiyetli mektupların yer aldığını önemli bir tespit olarak belirtmekte yarar vardır. Mektuplardaki üslup ve üslup öğelerinin bu minvâlde gelişmesi bunun en doğal sonucudur. Resmî mektuplardan sıcak, hareketli, canlı ve samimî bir ifade tarzı beklemek yersiz olacaktır. Bu tür mektuplarda ön plana çıkan özellik, duygu ve düşüncelerin son derece sağlam cümle kalıpları içinde, sanatlı ve dolaylı bir anlatım tarzıyla verilmiş olmasıdır. Nâbî'nin sıcaklık, canlılık, samimiyet ve nüktedânlık içeren bir üslup beklenecek mektupları, resmî olamayan ya da haberleşme maksadı gözetmeden yazdığı edebî niteliği ön planda olan mektuplarıdır. Yakın dostlarına veya herhangi bir durumdan dolayı çekişme hâlinde olduğu kişilere yazdığı mektupları üslup bakımından daha canlı ve üslup samimiyeti bakımından dikkate değer mektuplardır.

Râmî Paşa'nın Kıbrıs'tan azledilip Mısır valiliğine getirilmesi münâsebetiyle tesliyet mahiyetinde yazdığı mektup (Nâbî [yz], 4299: 93b-94a), çok etkileyici bir üslupla kaleme alınmıştır. Yakın dostu Râmî Paşa'yı, duyduğu üzüntüden dolayı teselli etmeye çalışan Nâbî, bu mektubunda *Münşeât*'ta çok fazla rastlayamadığımız hikemî bir üslup kullanmıştır. Mısır'ın Kıbrıs'tan daha iyi bir yer olduğu konusunda onu ikna etmeye çalışırken Mısır'a ait çeşitli kelime ve terimleri, bir kısmı tevriyeli ve telmihli olmak üzere, belli bir tenasüp ilişkisi dâhilinde, çok muhteşem bir şekilde satırlarına nakş etmektedir. "Ġavr, Revâķ, Ya'ķüb-ı ħazîn, Ehrâm, Baĥr-ı İskenderiyye, Rûd-ı Nîl, Bülâķ, Tevârüd-i Sefâyin, Serîr-i 'izzet-maşîr, 'Amel-i pirâhen, Ümmü'd-Dünyâ, Yûsuf-ı şiddîķ, Züleyĥâ, Ezher, Enbübe-yi ney-şekker, Dâne-yi pirinç, Şarkıyye vü Ġarbiye, Nüşâ-yı Mışriyye, Râh-ı Beytü'l-ĥarâm, Sebîlü'l-'allâm" gibi tâbir ve terimler hep Mısır'ı çağrıştırmaktadır.

Bilindiği gibi Nâbî, hikemî şiir tarzının Divan edebiyatındaki ilk uygulayıcısı ve en büyük temsilcisidir. Gerek kendi döneminde ve gerek daha sonraki süreçte birçok Divan şairi onun yolundan gitmiş, ismi Hikemî şiirle beraber anılır olmuştur. Hâl böyleyken, *Münşeât*'ta da hikemî bir hava olması beklenebilir; fakat durum böyle olmamanın yanında, bazı istisnâlar hâriç tutulursa, *Münşeât*'ta hikemî havayı yansıtan çok az cümle veya mektubun olduğu görülmektedir.

Râmî Paşa'nın reîsülküttâblıktan azledilmesi üzerine yazdığı tesliyetnâmesinde geçen, "*Dârü'l-ķabül-i İlâhîden tenzîl olan nevâle-yi âmâl gâĥ telĥ ü gâĥ şîrîn gâĥ turş u gâĥ nemekîn olduĥı zâyîķa-yı 'irfânlarına nümâyândur.*" (Nâbî [yz], 4299: 74a) şeklindeki cümle gibi, olay ve varlıkları ibret gözüyle algılamayı salık veren pek az cümle bulunmaktadır.

Arslan Paşa'nın dîvân Efendisi Râsiĥ Çelebi için yazdığı mektubunda hikemî üslup, kendini biraz daha fazla hissettirmektedir:

Ĥâlâ Yûsuf-ı ķâĥ-nişîn-i iztirâb ve zindân-güzîn-i inķilâb olduĥunuz ma'lûmumdur ammâ muķtezâ-yı taķdîre teslim ķadar istirâĥat olmaz. Ecrâm-ı neyyir gâĥ burc-ı Esedde giriftâr-ı 'uķde-yi ĥusûf olur. Ammâ 'âķîbet yine incilâb-ı emr muķarrerdür. Künâm-ı şîre düşenlerden vâreste olmuş çokdur. Taĥbî'at-ı sebâ'at iķtizâsı ķader-nâşinâsluķdur (Nâbî [yz], 5239: 84a).

Nâbî'nin, muĥâtaplarına hitâp ederken daima saygılı bir üslup kullandığını, fakat bazı mektuplarında bunun istisnâlarının olduğunu belirtmek gerekir. Nâbî, kendisine hakaret eden, hakir gören, uygunsuz sözler sarf eden veya görgüsüzlük

yaptığını düşündüğü kişilere, aynı tavırla mukâbele etmesini bilmiş, hattâ daha da ileri gittiği durumlar olmuştur. "*Hezel-âmîz*" üslupla kaleme aldığı birkaç mektubunda bunun örneklerini görmek mümkündür.

Nâbî'nin, karşısındaki kişiyle yaşadığı müşkül duruma göre; inceden dokundurma, imâ yoluyla bazı göndermelerde bulunma, alay etme, hakarete bulunma, doğrudan galiz ifâdeler kullanma gibi bir takım ifâde üsluplarını kullandığı gözlemlenmektedir. Muhâtabına bunlardan hangisiyle muamele edeceğinde, muhâtabının önceden sergilediği tutumun rolü belirleyicidir.

Eski ahbablarından olan Kastamonu mütesellimi Halîl Efendi, Nâbî'ye yazdığı bir mektubunda, bulunduğu konum itibarıyla tekebbür göstermiş, büyülenmiştir. Nâbî, bu büyülenme karşısında kayıtsız kalamamış ve baştan sona kadar, onun görgüsüzlüğünü ve cahilliğini suratına çarpan küçümseyici bir üslupla bir cevâpnâme yazmıştır. Halîl Efendi'nin gönderdiği mektuptaki söz ve manâları şu şekilde tavsif etmektedir:

... bir miqdâr ğubâr-âlûde vü pejmürde suqâta-yı ma'nâ vü künâse-yi mālâya'nî ma'nâ dökündüsü ve me'al sübründüsü cem' olındukda anlar dağı çirk-âbe-yi iftihâr u kâzürât-ı mübâhât ile âlûde zuhûr itmegin yine hıffetüñüze ğaml olınmışdur (Nâbî [yz], 4299: 101b).

Kamaniçe kadısı Mîrzâ Efendi'ye gönderdiği mektupta, bunun kadar ağır olmasa da, benzeri bir üslup kullanılmıştır. Mîrzâ Efendi, Nâbî'ye gönderdiği bir mektupta ona bir suçlamada bulunup bazı kötü sözler sarfetmiş ve mektupla beraber tehdit anlamında bir de hançer göndermiştir. Nâbî, suçlamalar karşısından uzun uzun izâhatlarda bulunarak kendini savunduktan sonra, Mîrzâ'nın hançer göndererek intikam imâsında bulunması karşısında şu şekildeki ifâdeleri kullanmıştır:

... mezbûr bıçağı gördükde hemân sizi görmiş gibi olduğ. ... Hârici sîm dâhili âhen ve zâhiri sefid ü bâtını siyâh olmağıla ... Hemvâre miyân-ı ağbâbda bu şüret ile görünmekden ğâlî olmayasız (Nâbî [yz], 4299: 98b).

Habeşîzâde ile İbrâhîm Paşa'nın, şakalaşmak amacıyla Hizmetkâr Mahmûd'un ağzından Nâbî'ye ilân-ı aşk eden bir muhabbetnâme yazmaları üzerine Nâbî, mektubu cümle cümle şerh ederek buna hakaret-âmîz bir cevâp yazmıştır. Hakaret içeren ifâdelerin son derece edebî bir üslupla kaleme alınmış olması dikkat çekmektedir:

... iki düm-i ğorûs-ı küh-âlûddan bed-nümâyendeter olan kaşlaruñ ve Barût Köprisinüñ kemerlerinden sağt ü bed-nümâ olan bıyıklarüñ ve Sıçan Ovasınuñ tarlasından nümüne-ter olan çehreñüñ ve Şâh-mârân Qal'asınuñ zindanundan nişân viren ağzuñuñ ol gözi kızmış muğlim-i rû-siyâh 'acabâ neresinden büse-çîn olmağ gerekdür ki ... (Nâbî [yz], 4299: 109b).

Münşeât-ı Nâbî'de böyle bir üslup ve ifâde tarzıyla kaleme alınmış mektup veya ifâdelerin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Tevkîî Süleymân Paşa'nın mühürdarı Alî Ağa, Hakkâk Mosis ve Refî'a'ya gönderdiği mektuplarda da hakaret dozları değişmekle beraber, benzer bir üslûba yer verilmiştir. Yine başkalarına

gönderdiği mektuplarda Haleb'teki muhassıllardan bahsederken buna benzer bir üsluba sık sık başvurduğu görülmektedir.

Nâbî'nin hezel-âmîz türündeki mektuplarının, sadece çirkin sözler veya hakaret içeren bir üslupla yazıldığı söylenemez. Ledünnî'ye gönderdiği hezel-âmîz bir cevâp mektubu, hakaret içermeyen bir üslupla kaleme alınmıştır. Ledünnî'nin, Nâbî'ye gönderdiği mektubunda üstünlük taslayan bazı ifâdeler kullanması üzerine Nâbî, muhâtabının manâ şöyle dursun dilini bile anlamaya muvaffak olamayacağı bir üslupta cevâp yazar. Ayrıca mektuba "*Gazel-i Bîma'nâ*" adını verdiği bir manzûme de eklemeyi ihmâl etmez. Nâbî bu mektubuyla, arzu ettiğinde ne kadar sanatkarâne bir üslupla yazabileceğini imâ ederek, Ledünnî'ye ders vermek istemiştir. Mektuptaki bazı ifâdeler şu şekildedir:

Şanqa-yı ser-çarlarında ve şukka-reftâr-ı nişevkât iken râzbe-yi nev-nâları tekâdüm idüp işkarâ-yı künâsüm şarâb-nây-ı aş'a'âz temâkkuç-ı engerüt olmuştur. İnşâf budur ki nedâkic-i şeymâne-yi şüyûkaları esir-i nemâk-ı taftafe-yi müşmerâz olmağ mertebeleri büze-yi 'inâm-ı müstarķihdür (Nâbî [yz], 4299: 105a).

Mektuplarda belirtilen bir husûs veya iddia edilen bir tezin güçlendirilmesi, buna güzellik veya vurgu kazandırılması amacıyla ayet ve hadîslerden, Arapça atasözü veya kalıplaşmış veciz ifâdelerden ve kelâm-ı kibâr denilen unsurlardan da yararlanıldığı görülmektedir. *Münşeât*'ın hacmi ve metin sayısı düşünüldüğünde bu tür kullanımların sayısının fazla olmadığını söylemek mümkün olsa da, Osmanlı nesrinin bir üslup özelliği olarak, Nâbî'nin de bu tür kullanımlara baş vurmaya ihmâl etmediği gözlemlenmektedir.

Padişah III. Ahmed'in hizmetinde bulunan Şehîd Alî Paşa'ya bazı tavsiyelerde bulunurken, sultâna hizmet husûsunda evliyaya hizmet eder gibi davranmasını tavsiye eden Nâbî, Muhyiddîn-i Arabî'nin *Bülgatü'l-Gavvâs* adlı eserinde geçen, "*Es-Sultân izâ kâne şâlihân fehuve mine'l-aķtâb ve izâ kâne ğayre şâlih fehuve mine'l-abdâl*" (Nâbî [yz], 4299: 11a) şeklindeki cümleyi alıntıylaarak, bu sözle düşüncesine destek sağlamıştır.

Şehîd Alî Paşa'nın, Haleb valisi İbrâhîm Paşa'ya ve Nâbî'ye ayrı ayrı yazdığı mektupları aynı keseye koyarak göndermiş olmasına birçok ulvî manâlar yükleyen Nâbî, bunu İbrâhîm Paşa'ya duyduğu muhabbetin kerâmet cinsinden bir tezahürü olduğunu belirtirken söylediği, "*Mâ minşey'in yüled illâ ve kad yuşelles.*" (Nâbî [yz], 4299: 12b) şeklindeki Arapça ifâdeyle söylediklerini pekiştirmiştir.

Aynı kişiye gönderdiği başka bir mektubunda, Haleb'teki bir arâzînin kendisine verilmesi husûsunda ricâcı olan Nâbî, cevâp yazması konusunda ısrarcı olmanın haddini aşmak olacağını belirterek, bu husûsta sadece bir işâret vermesinin yeterli olacağını belirtmiş ve "*Ârif olana sadece bir işâret yeterlidir.*" manâsına gelen "*El-ârifu yekfîhi el-işâre*" (Nâbî [yz], 4299: 27b)" şeklindeki Arapça atasözünü derc etmiştir.

Râmî Paşa'nın kendisine hediye ettiği atın övgüsünü mübalağalı bir şekilde yaparken, "... şâhife-yi beyâz-ı pişânisinde **et-te'ennî-mine'r-Rahman** ve sevâd-ı hâfîresinde **el-âcele mine's-Şeytân** kelimâti munaķķaş bulunmağ ..." (Nâbî [yz],

4299: 42a)" şeklindeki iki meşhûr Arapça cümleden yararlanarak övgülerine devâm etmiştir.

Haleb valisi Yûsuf Paşa'ya, Şeyhzâde adlı bir dostuna tavassut etmek amacıyla yazdığı bir mektubunda, bu dostunun ne kadar zor durumda olduğunu anlatmak amacıyla, "*Denize düşen yılana sarılır.*" meâlindeki "*El-ğarîk yeteşebbes küllü hasîs.*" (Nâbî [yz], 4299: 69b) şeklindeki Arap atasözünü kaydetmektedir.

Nâbî'nin Hadîs-i Şerîf ve âyet-i kerîmelerden de sık sık alıntılar yaparak, belirttiği konuyu veya sözü pekiştirme ve güzelleştirme yoluna gittiği görülmektedir.

Hazinedâr Ağa'ya yazdığı bir mektubunda, Kethudâ İbrâhîm Bey'e gönderdiği bazı tahrîrâtın bir türlü geri gelmediğini belirttikten sonra, söz konusu tahrîrâtın kendisi için ne kadar önemli olduğunu ifade etmek için Yûsuf Suresi'nden "*Hazîhî bizâ'atunâ ruddet ileynâ.*" (Nâbî [yz], 4299: 31a) şeklindeki ayeti nakletmektedir.

Râmî Paşa'ya gönderdiği bir mektubtan anlaşıldığına göre, Mısır ve Yemen'den kahve taşıyan gemilerin bir süredir gelmemesi, Nâbî'nin sahibi olduğu rüsum-ı kahve mukâtaasına zarar ettirmiştir. Her şeye rağmen ümitsiz olmadığını belirtmek için, Hazret-i Peygamber'in içinde Yemen sözü geçen ve "*Leecidu nefese'r-Rahmân min kıbâli'l-Yemen*" (Nâbî [yz], 4299: 33b) şeklindeki hadîs-i şerîfini alıntıyla durunun düzeleceğine dâir ümitli olduğunu ifade etmektedir.

Nâbî'nin yaptığı alıntılarının tamamına yakınının Arapça olduğu görülmektedir. Sadece Hakkâk Mosis'e gönderdiği mektupta üç tane Farsça cümle (Nâbî [yz], 4299: 105b, 106a) kullandığı görülmektedir. Mosis'e yazdığı cevâp mektubunun, daha çok inceden alay ve biraz da küçümseme üslûbuyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Alıntı yaptığı Farsça cümlelerden de bunu görmek mümkündür. Mosis'in gelen mektubunu açar açmaz, Hristiyanlığına telmihte bulunarak, *būy-ı küfr mî âyed (Küfür kokusu geliyor)* şeklindeki cümleyi kullanmıştır. Aynı mektupta, İncil'deki sözlerle şiirlerin manâlarını mukayese ederek *Lafz-ı İncil kucâ ma'nî-yi eş'âr kucâ (İncil'in lafzı nerede, şiirlerin manâsı nerede.)* şeklinde bir Farsça cümle kullanarak, aslında İncil'in tahrif edilmiş olan lafzını küçümsemektedir. Mektupta tahrîr ettiği üçüncü Farsça cümle ise *Şükûfe-yi gülhan hadrâ-yı dimen (Külhan gülü, ortalık malı.)* şeklindeki bir Fars atasözüdür.

Münşeât'ta çok sayıda müstakil manzûm metin bulunmaktadır. *Nâbî Divânı*'nda da bulunan bu manzûmelerin *Münşeât*'ta da alınma sebebinin, o manzûmenin hangi mektupla gönderildiğinin ortaya konulması amacı taşıdığı şeklindeki bir tahminde bulunmak mümkündür. Anlaşıldığı kadarıyla mürettip, mektubu ve o mektupla beraber gönderilen manzûmeyi bir bütün olarak düşünmüş ve o şekilde bir tasarrufta bulunmuştur. *Münşeât*'ta pek çok tam manzûm metin bulunmaktaysa da, Nâbî'nin üslup özelliklerine taalluk eden manzûm kısımlar bunlardan çok, Nâbî'nin mektup metinlerinde cümlelerinin aralarına sıkıştırdığı beyit, mısra ve kıtalardır.

Nâbî'nin, çoğunluk itibarıyla anlatımına çekicilik katmak veya ifâde ettiği bir husûsu daha anlamlı kılmak amacıyla kullandığı manzûm kısımların tamamının, söze kuvvet kazandırmak için alıntılanmış olduğu savunulamaz. Mektuplarda yer alan bazı mısra, beyit, kıta veya gazellerin, edebî değerlendirme yapmak amacıyla alıntılanmış olduğunu belirtmek mümkündür. Nâbî, alıntı yaptığı kısmın konuyla uygunluğunu sağlamak amacıyla, kimi zaman bir beytin sadece bir mısrasını alıntı olarak kaydetmiştir. Öte yandan alıntı yapılan manzûm kısımlar Türkçe olduğu gibi, Farsça da olabilmektedir. Nâbî'nin, manzûm alıntılar hususunda Arapça'ya pek rağbet etmediği görülmektedir.

Münşeât-ı Nâbî'de nakledilen tam manzûm metinler hesâba katılmazsa, beyit, mısra ve dörtlük düzeyinde yüz on altı manzûm kısmın bulunduğu görülmektedir. Bunlardan altmış beş tanesi Türkçe, kırk sekiz tanesi Farsça ve beş tanesi de Arapçadır. Söz konusu manzûm kısımların metin içerisinde ne şekilde kullanıldığını görmek için bir kaç örneğe bakmakta fayda vardır:

Şehîd Alî Paşa'ya, içinde bulunduğu kötü durumu ve yaşlandığını anlatmak için Farsça olarak,

Çü şaş t âmed nişist âmed bedîdâr
Çü heftâd âmed üftâd âlet ezkâr (Nâbî [yz], 4299: 9a)

beytini tahrîr etmektedir. Yine başka bir mektubunda aynı kişiye duyduğu sevgiyi ifâde ettikten sonra,

Rûhuhû rûhî ve rûhî rûhuhû
Men re'â rûheyn 'âşâ fi'l-beden (Nâbî [yz], 4299: 12b)

şeklindeki Arapça beyitle söylediklerine etki kazandırmıştır. Ârif Efendi'den uzak olduğu günlerin kendisine eziyet ettiğini ve bundan dolayı büyük ızdıraplar yaşadığını belirttiği cümlelerden sonra kaydettiği;

Dağı ben şimdi bildüm rûzgâruñ neydügin ey dil
Bilinmezmiş şafâ-yı vaşl-i yâr ile geçen demler (Nâbî [yz], 4299: 59b)

biçimindeki beyitle, çektiğini söylediği ızdırabı pekiştirerek ifâde etmektedir. Yine Râmî Paşa'yla kavuşma ümidinin kendisinde oluşturduğu sabırsızlık duygusunu bir mısrayla şu şekilde ifâde ederek, duygularının tesirini artırmayı amaçlamış ve bunda başarılı da olmuştur:

Ben şabr iderüm velî gönül şabr itmez (Nâbî [yz], 4299: 70b)

Münşeât-ı Nâbî'de söze etki ve güzellik sağlamak amacıyla başvuru olan diğer bir üslup özelliği de edebî sanatların kullanılmasıdır. Nâbî, bu amaçla edebî sanatların imkân tanıdığı geniş bir ifâde sahasından gerektiği ölçüde yararlanmıştır.

Eserde yer alan metinlerin önemli bir kısmının resmî mahiyetli olduğu, daha önce de vurgulanmıştı. Bundan kaynaklı olarak, metnin klişe bölümlerine

yansıyan sinik, basmakalıp, protokol üslûbunu Nâbî, edebî sanatların sağladığı imkânlarla bertaraf etmiştir. Böylece, üslûbun daha renkli, akılda kalıcı ve ilgi çekici olmasını sağlayan en önemli üslup başlıklarından birisinin edebî sanatların kullanımı olduğunu savunmak mümkündür.

Münşeât-ı Nâbî'de akla gelen her türlü söz ve manâ sanatlarına belirli sayıda rastlamak mümkünse de, Nâbî'nin sıkça başvurduğu edebî sanatlar arasında teşbih, tezât, tenâsüp, kinâye ve teşhis sanatlarının ağırlığı daha fazla hissedilmektedir. Eserde yer verilen edebî sanatlara örnek olacak bazı kullanımları şu şekilde belirtmek mümkündür:

... âsîb-i ekdâr-ı kevniyyeden âsûde-nişîn-i maşşûre-yi hıfz-ı Rabbânî olasız (Nâbî [yz], 4299: 12b): Oluş âleminden arız olan kederler dağa teşbih edilmiş. Ayrıca "âsûde-nişîn" tâbiri mecâzlı bir kullanımdır.

... âgûş-ı yek varakda hem-zânû-yı nişîmen-i taştîr ve hem-pehlû-yı râbîta-yı tahtîr olmak dağı başka bir sa'âdetdür (Nâbî [yz], 4299: 12b): Mektubun varağı, satırları ve tahtîri için, insana ait özellikler izâfe edilmiş ve teşhis sanatı yapılmış. ... lüce-yi şerm u hicâb itmegin ... (Nâbî [yz], 4299: 5b): Şerm ü hicâb kavramları lüceye teşbih edilmiş.

... berü Haleb reşk-i gülşen-i behîst olup ... (Nâbî [yz], 4299: 8b): Haleb şehri, insana ait olan kıskanma duygusuyla anılarak teşhis yapılmış.

... hâk-i izzete du'â-nâme tahtîr olunmuşıdı. (Nâbî [yz], 4299: 9b): Hâk-i izzet ifâdesi hem mecâz hem de gerçek anlamda kullanılabilceğinden kinâyeli bir kullanımdır.

Veziir-i müşârun-ileyh hazretleri Halebe teşrifleri sâ'atinden berü bir sâ'at cenâbuñuzuñ medh ü şenâsından hâlî güzer eyledüğü vâkı' olmamışdur (Nâbî [yz], 4299: 13a): Belirtilen kişinin övgüsünde mübalağalı bir anlatım söz konusudur.

... nemîka-yı nemekîn-i ta'bîr-i zer-efşânları hamâme-yi harem gibi ... (Nâbî [yz], 4299: 14b): Mektup, güvercine benzetilerek teşbih yapılmış.

... tıbkı üzre miyân-ı dest ü leb ve çeşm ü gûş u serde zühür iden gavgâ-yı tahtîm-i kıble ... (Nâbî [yz], 4299: 15a): İnsan vücûduna ait birçok unsur bir arada kullanılarak tenâsüp sanatı yapılmış. Ayrıca bu unsurların kendi aralarında kavga ettiklerinin söylenmesi de teşhis sanatıdır.

Nümâyân olduğı hâletde aynî ile dîde-yi Ya'kûb hazîne-yi pîrâhen-i Yûsuf-ı 'azîzden hâşıl olan nûr-ı sürûruñ nümûnesi ... (Nâbî [yz], 4299: 15a): Hz Yûsuf kıssasına telmihte bulunulmuş.

... merdüm-i çeşm-i kâyinât olan zât-ı hümâyûnların meddiyü'd-dehr bâlâ-yı serîr-i İskenderîde ... (Nâbî [yz], 4299: 15a): Mektubun muhâtabı kâinatın göz bebeğine teşbih edilmiş.

... âverde-yi zebân-ı kalem kılındı (Nâbî [yz], 4299: 15b): Kalemin ucu yerine, zebân kelimesi söylendiğinden istiareli bir kullanımdır.

... her noktası şebnem-i bahāristān-ı mekremet ve her kelimesi şāhsār-ı pürberg ü bār-ı kalem-i ḥāzret-i veliyyü'n-ni'met-i Aşaf-ı 'ālî-menzilet olduğu meşhūd-ı çeşm-i iṭṭilā' olduğundan sirişk-i şerm ü sürür ikisi bir libāsda cevelān-ı ḥün-ābe-yi ḥacālet ü meserret ikisi bir menba'dan feverān iderek kalem-mişāl seccāde-yi varak üzre māliš-i pişānî-yi du'āya mübāderet olunmuşdur. Nāyil-i dest-būsları olan ol varak-pāre-yi 'ālî-kadr ḥod ile'l-ān buse-yi ta'zīm için miyāne-yi çeşm ü dehānda miḥver-i sevm-i ḥaṭṭ-ı 'anberīn eylemek mertebelerine bāliğ olmadadır. (Nâbî [yz], 4299: 26a): Bu alıntıda çok sayıda sanat bir arada kullanılmıştır. Öncelikle, bahar mevsimine ve kitābete ait birçok kavram birbiriyle yakın anlam ilgisi içinde kullanılarak tenāsüp sanatı yapılmış. Yine buse, dehān, leb, dest ve tazim kelimeleri arasında da tenāsüp yapılmıştır. Varak, seccādeye teşbih edilmiş. Varağın muhātabın elini öpmeye nâil olduğunun söylenmesi de tabiî bir durumu güzel bir sebebi bağlama kabilinden olduğundan, burada da hüsn-i talil sanatı yapılmıştır. Şerm ve sürür ile hacālet ve meserret kelimeleri arasında tezât yapılmıştır.

Bu ne ḥüsn-i ḥiṣāl ü luṭf-ı kemāldür ki biḥāmdillāh ta'fīn-i 'ināyet-i ezeliyyeyile bāb-ı devlet-me'ābuñuz mercī'-i ḥavāşş u 'avām ve taḥşil-i rızā-yı ḥāṭır-ı dā'ıye ... (4299: 26b): "Bu ne" ifadesiyle cevāp beklenmeksizin soru sorularak istifhām sanatı yapılmıştır. "Bāb-ı devlet-me'āb" ifadesindeki kapı, kināyelidir. Son olarak, cümlede geçen havas ve avam kelimeleri tezât ilgisiyle kullanılmıştır.

*Münşeât*ta kullanılan edebî sanat örneklerini daha da çoğaltmak mümkündür. Nâbî'nin üslûbuna şekil veren diğer bir kullanım tarzı da, kullandığı deyim tarzındaki kalıplaşmış ifādelerdir. Bu tür kullanımların Nâbî'nin üslûbuna ayrı bir akıcılık kazandırdığı görülmektedir. Nâbî'nin kullandığı deyimlerin çoğunun günümüz Türkçesinde işlerliğinin devām ettiğini söylemek mümkündür:

İkinci el, az kullanılmış: ... bir **nīm müsta'mel** kâfâ kürkümüz var. (Nâbî [yz], 4299: 61b).

Bir kıl ucu kadar: ... **yek ser-i mü** taraf-ı ifrāt u tefriṭ-i inḥirāf itmeyüp ... (Nâbî [yz], 4299: 61b).

Belini kırmak: ... kuvve-yi kâhire-yi şān u şevketleri eşkıyā-yı iskān u A'rābuñ **zahrların şikest idüp** ... (Nâbî [yz], 4299: 76a).

Cân-ı gönülden: ... bu mu'āmele-yi dostānelerine muḳābil **cān u dilden** mu'āmele-yi muḥlişānede takşir buyurmamak ümmidindeyüm (Nâbî [yz], 4299: 77a).

Eli boş kalmak: ... mürüvvetüñüzden **tehi-dest kalmamak** bābında kerem cenāb-ı kerimü's-şānuñdur (Nâbî [yz], 4299: 77a).

El çektirmek: "Aynu'l-Cemel mezra'asın zür u şiddet ile **kaşr-ı yed itdürüp** lākin biḥāmdillāh ... (Nâbî [yz], 4299: 77a)"

El etek öpmek: **Dest ü dâmenüñüz būs idenlerden** rütbe-yi ‘Alfyye-yi defterdâriye i’tilâ itmemiş kalmadı (Nâbî [yz], 4299: 48b).

Rüyasında bile görememek: ... meşâyih-i rüsûm anlaruñ derecesini **rü’yâda bile göremezler** (Nâbî [yz], 4299: 11a).

*Münşeât-ı Nâbî*de, anlatımın gücünü pekiştirmek ve vurgu kazandırmak amacıyla ikilimelerden de yararlandığı görülmektedir. "... **yegân yegân şümürde-yi benân-ı beyân ve güzâşte-yi serengüş-i zebân kılmak** ..." (Nâbî [yz], 4299: 4b) ve "... **kat kat gârç-ı lücce-yi şerm ü ihsân buyurmuşlardur.**" (Nâbî [yz], 4299: 27a) şeklindeki kullanımlara birçok mektup metninde yer verilmektedir.

Sonuç

Nâbî'nin hayat serüveninin farklı dönemlerinde kaleme alınan mektuplarından oluşan *Münşeât-ı Nâbî*, en nihâyetinde derleme bir eserdir. Metinlerin her biri farklı zaman dilimlerinin, his dünyasının ve şartlarının mahsulleridir. Bu açıdan bakıldığında, *Münşeât*taki metinler arasında bir konu bütünlüğünün olmadığını hatırlamakta yarar vardır. Zâten tanınan bir şahsiyetin hayatı boyunca yazdığı mektuplarının bir araya getirildiği münşeât mecmûalarının, konu bütünlüğü taşıması beklenen bir durum değildir.

Konuya bu açıdan bakıldığında, Nâbî'nin farklı dönemlerde veya farklı his ve ihtiyaç sayikiyle kaleme almış olduğu mektuplarında, gittikçe yükseğe çıkan, tekâmül arz eden veya en azından değişim gösteren bir dil ve üslup özelliği sergilemiş olması beklenebilir. Yani kaba bir söylemle, Nâbî'nin, *Münşeât*ta yer alan eski târihli mektuplarının dil ve üslup kalitesi bakımından daha vasat olacağı, ama daha sonra yazdıklarında ise bu kalitenin gittikçe artmış olacağı düşünülebilir. Zîrâ bir sanatkârın dil ve üslubunun zaman geçtikçe olgunlaşmasını, en azından farklılaşmasını beklemek gayet makûl bir beklentidir.

*Münşeât-ı Nâbî*de yer alan ve 1672-74 yılları arasında Kamanîçe kadısı Mîrzâ Efendi'ye gönderilen mektup, tespit edildiği kadarıyla, eserde yer alan en eski târihli mektuptur. Bu mektupla, Nâbî'nin hayatının son iki yılını teşkil eden ikinci İstanbul dönemine ait mektupları arasında dil ve üslup özellikleri arasında hissedilebilir derecede fark olmadığı görülmektedir. Bunun başlıca sebebi, Nâbî'nin dil ve üslup mükemmelliğinin en başından itibâren sağlam temellere dayalı olmasından ileri gelmektedir.

Eserde yer alan mektupların, yüksek kültür seviyesine sahip muhatapların bilgi, görgü, eğitim, edebî birikim ve en önemlisi de beklentilerinin dikkate alınarak yazılmış olacağını tahmin etmek zor değildir. *Münşeât*ta yer alan mektupların tamamına yakını, Nâbî'nin 1687 yılında başlayan Halep dönemi ve 1710 yılında başlayan ikinci İstanbul döneminin ürünleridir. Her iki dönemde de Nâbî, edebî mahfillerce tanınmış, kendini kabul ettirmiş saygın bir sanatkârdır. Bunun bir neticesi olarak, muhatapların, gelen mektuptaki dil ve üslubun mükemmel olacağı şeklindeki bir beklentiye sahip olabilecekleri ihtimalden uzak değildir. Nâbî'nin de bu beklentilerin farkında olarak, itinalı bir dil ve üslup kullanmaya özen göstermiş olması kaçınılmazdır. Bütün bunların sonucunda,

ortaya çok itinalı, seçkin ve dönem nesrinin genel özelliklerine uygun, sanatlı, tımturaklı bir dil ve üslûbun ortaya çıktığını savunabiliriz.

Kaynakça

Altunmeral, Mehmet (2015), *Nâbî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'si (İnceleme-Metin)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.

Coşkun, Menderes (2002), *Manzum ve Mensur Osmanlı Osmanlı Hac Seyahatnâmeleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

Kara, Serdal (2012), “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, p. 2163-2171

Kılıç, Atabey (2007), *Ahmed Hamdi Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmanî (İnceleme-Metin-Dizin)*, Laçın Yayınları, Kayseri.

Öztürk, Mustafa (2016a), *Münşe'ât-ı Nâbî, İnceleme-Tenkitleli Metin*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin.

Öztürk, Mustafa (2016b), “Münşe'ât-ı Nâbî İle İlgili Bazı Meseleler Üzerine Tespitler”, *Asos Journal*, Yıl: 4, Sayı: 36, s. 413-425.

Öztürk, Mustafa (2017), “Münşeât-ı Nâbî'den Hareketle 17. Yüzyıl Edebî Ortamının Tespiti”, *Turkish Studies*, Vol: 12/22, s. 597-818.

Saraç, M. A. Yekta (2001), *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi Yayınları, İstanbul.

Yalçınkaya, Şerife (2012), *Nâbî'nin Nâsırlığı ve Kamanıçe Fetih-nâmesi (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

Münşeât-ı Nâbî Nüshaları:

Yusuf Nâbî, *Münşe'ât-ı Nâbî*, Nûruosmaniye Kütüphanesi 4299.

Yusuf Nâbî, *Münşe'ât-ı Nâbî*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Mehmet Âsım Bey Koleksiyonu III. Kısım 481/1.

Yusuf Nâbî, *Münşe'ât-ı Nâbî*, Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi 5239.

Yusuf Nâbî, *Münşe'ât-ı Nâbî*, Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lâlâ İsmâil 734/4.